

ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΣΤΙΣ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΠΟΛΥΤΕΧΝΙΚΕΣ ΣΧΟΛΕΣ

Μύρων Μυρίδης*

Το να ορίσεις τον κατοικημένο κόσμο μας, τις διαστάσεις του, το περίγραμμά του, τα φυσικά χαρακτηριστικά του, τη θέση του σε σχέση με τον συνολικό κόσμο, αποτελεί το κύριο αντικείμενο του Γεωγράφου.

ΣΤΡΑΒΩΝ, II, 5, 4

Εισαγωγή

Υπάρχει σήμερα ελληνική γεωγραφική σχολή, σύγχρονη ελληνική γεωγραφική παράδοση, διαμορφωμένη ελληνική γεωγραφική σκέψη, πολύμορφη γεωγραφική παραγωγή;

Τα ερωτήματα αυτά ούτε πρωτότυπα είναι, αλλά ούτε αναγκαστικά υποθέτουν έρευνα πάνω σε ένα πρόβλημα που μοιάζει τόσο πολύ σε πολλά άλλα στη χώρα μας.

Δεν είναι που η παλαιότερη ελληνική παράδοση είχε δώσει στη Γεωγραφία μια ιδιαίτερη θέση στο πάνθεον των επιστημών, ούτε που ο πατέρας αυτής της επιστήμης είναι ένας από τους «γνωστούς» αρχαίους Έλληνες διανοητές, αλλά κυρίως η απουσία του καθηγητή Γεωγραφίας από τα ελληνικά γυμνάσια και λύκεια, που δημιουργεί τα βασικότερα, από τα παραπάνω, ερωτήματα και αγωνίες.

Πολύ νωρίς το νέο ελληνικό κράτος, ήδη από το 1836, στο ιδρυτικό διάταγμα του Πανεπιστημίου Αθηνών, αναφέρει τη Γεωγραφία ως μία από τις επιστήμες στη Σχολή των Γενικών Επιστημών. Βέβαια έπρεπε να περάσει ένας αιώνας για να αρχίσει η διδασκαλία της Φυσικής Γεωγραφίας στο Φυσιογνωστικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Αθηνών (1931) και εκατόν είκοσι χρόνια για τη διδασκαλία της Οικονομικής Γεωγραφίας στο Τμήμα Οικονομικών και Πολιτικών Επιστημών του ΑΠΘ (1952). Και είναι εντελώς καινούργια η εμπειρία της διδασκαλίας ανθρωπογεωγραφικών μαθημάτων, αφού έπρεπε να φτάσουμε στο τέλος της δεκαετίας του 1970 για να γίνει πραγματικότητα αυτό το εγχείρημα. Εγχείρημα ιδιαίτερα τολμηρό, αν λάβουμε υπόψη ότι επιχειρείται μέσα στις πολυτεχνικές σχολές, γεγονός που δεν αποτελεί αυτονήτη εγγύηση αποδοχής για την εξέλιξη της ίδιας της επιστήμης και της αναπαραγωγής της.

Μεταξύ των επιστημών της Γης υπήρξε κατά καιρούς μεγάλος διάλογος για το χαρακτήρα, τις μεθόδους, το αντικείμενο και τη φύση τους. Αν για παράδειγμα η Γεωλογία εύκολα και γρήγορα χαρακτηρίστηκε φυσική επιστήμη, η Γεωγραφία είχε να δώσει πολλά διαπιστευτήρια ώστε να χαρακτηρίζεται σήμερα κυρίως κοινωνική επιστήμη.

* Καθηγητής, Τμήμα Αγρονόμων-Τοπογράφων, ΑΠΘ, e-mail: myridis@topo.auth.gr.

Όμως δεν θα υπήρχε σήμερα αυτή η διάγνωση αν δεν δεχτούμε ότι σε διάφορες περιόδους της μεγάλης της ιστορίας υπήρξε μαθηματική επιστήμη. Αυτή την προέλευση η Γεωγραφία δεν την έχασε ποτέ. Κι αν σήμερα από το σύνολο των κοινωνικών επιστημών η Γεωγραφία είναι αυτή που «αυτοματοποιήθηκε» πρώτη και σε μεγάλη έκταση (τα Συστήματα Γεωγραφικών Πληροφοριών ή η παραμετροποίηση και μοντελοποίηση φυσικών και ανθρωπινων διεργασιών παλιότερα), το οφείλει κυρίως σ' αυτό. Επιπλέον είναι γεγονός ότι κάθε ένα από τα δεδομένα της γεωγραφικής ανάλυσης εξετάζεται λαμβάνοντας πάντα υπόψη την εμπλοκή του στο σύνολο των παραμέτρων που αναφέρονται στο γήινο χώρο, άρα στη Γεωμετρία του.

Αυτό το «μαθηματικό» υπόβαθρο της Γεωγραφίας θα μπορούσε ίσως να βρίσκεται, μεταξύ πολλών άλλων, στην αφετηρία της διαπίστωσης της τόσο σημαντικής ανάπτυξης των γεωγραφικών σπουδών στις ελληνικές πολυτεχνικές σχολές.

Το ενδιαφέρον που έχει αυτή η ιδιαίτερη και ίσως μοναδική διεθνώς εμπειρία θα μας απασχολήσει στη συνέχεια, σε μία από τις πολλές της διαστάσεις: αυτή των γεωγραφικών σπουδών στις Πολυτεχνικές Σχολές της Ελλάδας.

Οι απαρχές των ανθρωπογεωγραφικών σπουδών στις ελληνικές πολυτεχνικές σχολές

Μόλις είκοσι πέντε χρόνια πριν, το χειμώνα του 1975-1976, μια ομάδα νέων, «ευφάνταστων» επιστημόνων δημιουργούσαν τον πρώτο πυρήνα διδασκαλίας και ενασχόλησης με τη Γεωγραφία στο Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο. Με την προτροπή και τη στήριξη του Ομότιμου, σήμερα, Καθηγητή του ΕΜΠ Γεωργίου Βέη, αυτή η ομάδα έκανε την έναρξη αυτού που σήμερα θα ονομάζαμε γεωγραφική παιδεία και έρευνα στις ελληνικές πολυτεχνικές σχολές.

Η πλειοψηφία αυτών των επιστημόνων είχαν προέλευσή τους και τόπο σπουδών χώρες της Δυτικής Ευρώπης (Γαλλία, Αγγλία, ...) και επέστρεψαν στην Ελλάδα με την αρχή της Μεταπολίτευσης. Έχοντας ήδη γνωρίσει τις σημαντικές ιδεολογικοπολιτικές αλλά και επιστημονικές ανακατατάξεις του τέλους της δεκαετίας του '60, βρίσκονται στα ελληνικά πολυτεχνεία σε μια περίοδο έντονης πολιτικοποίησης, που αποτυπώνεται και στις αλλαγές των προγραμμάτων σπουδών.

Στην αφετηρία αυτήν οι προοπτικές έμοιαζαν απεριόριστες και ο ενθουσιασμός διδασκομένων και διδασκόντων δημιουργούσε ένα κλίμα ιδιαίτερα ευνοϊκό για την πραγματοποίησή τους. Ξεκινώντας αυτή την εμπειρία με διδασκαλία στο αμφιθέατρο και επιτόπια πρακτική άσκηση, οι επιλογές έμοιαζαν να κλίνουν προς μια «μαχόμενη» Γεωγραφία, εξαιρετικά εφαρμοσμένη και ιδιαίτερα κοινωνικά προσανατολισμένη. Τα δύο πρώτα μαθήματα που δίδασχθηκαν ήταν «Εισαγωγή στην Ανάλυση του Χώρου» και «Αστική Γεωγραφία».

Οι ιδιαίτερες επιρροές από τη λεγόμενη Γαλλική Σχολή Γεωγραφίας, με τον έντονα ποιοτικό προσανατολισμό της, είναι εμφανείς τόσο στις μεθόδους εκπαίδευσης όσο και στις θεματικές επιλογές, δίνοντας έτσι ένα ιδιαίτερο «στίγμα» και στο αντικείμενο καθεαυτό, αλλά και στις σχέσεις του και την ένταξή του στο υπόλοιπο πρόγραμμα σπουδών του Τμήματος. Η σεμιναριακή μορφή διδασκαλίας και οι επιτόπιες έρευνες αποτελούν όχι μόνο μια σχετική καινοτομία, αλλά προσφέρουν επιπλέον στους φοιτητές-μηχανικούς την ευκαι-

ρία προσέγγισης του αντικειμένου μελέτης μέσα στις υπαρκτές οικονομικές, περιβαλλοντικές, κοινωνικές του διαστάσεις.

Βέβαια τέτοιου είδους χωρικές αναλύσεις και αναζητήσεις καλλιεργούνταν χρόνια πριν σε υψηλό βαθμό στις δύο, τότε, αρχιτεκτονικές σχολές. Όμως το γεγονός του εγχειρήματος για πρώτες καθεαυτό γεωγραφικές σπουδές σε ένα Τμήμα Τοπογράφων Μηχανικών έμοιαζε να προσφέρει νέες διαστάσεις στη μέχρι τότε περισσότερο «αρχιτεκτονική» προσέγγιση του γεωγραφικού χώρου. Ο πλουραλισμός στην επιστημονική προέλευση των διδασκόντων – αρχιτέκτονες, τοπογράφοι, πολιτικοί μηχανικοί – προσέφερε την επιπλέον διάσταση για μια πολύπλευρη αντιμετώπιση του θέματος. Είναι χαρακτηριστικό ότι από αυτή την πρώτη γενιά προήλθαν αρκετοί από αυτούς που σήμερα θεραπεύουν την επιστήμη στα διάφορα ιδρύματα της χώρας.

Μέχρι το 1982, για μια επταετία δηλαδή περίπου, αυτή η πρώτη εμπειρία γνώρισε πολλές και ενδιαφέρουσες δοκιμασίες. Συντελούσης και της ευρύτερης κοινωνικοπολιτικής συγκυρίας της εποχής, οι σπουδές της Γεωγραφίας έδιναν ευκαιρίες και άλλοθι σε πολλούς σπουδαστές του τμήματος αυτού, που μέχρι τότε παρουσίαζε την εικόνα αποπροσανατολισμένου περιηγητή. Το ένα μάθημα έγινε δύο και ένας μεγάλος αριθμός φοιτητών στρεφόταν πλέον προς αυτή με μεγάλο αριθμό Διπλωματικών Εργασιών και τα πρώτα δειλά Διδακτορικά. Τα νέα πρόσωπα που εισέρχονται στο χώρο δημιουργούν με το δικό τους τρόπο αναταράξεις και ανακατατάξεις που οδηγούν στη διαμόρφωση μιας νέας φυσιογνωμίας, ενώ το αντικείμενο αποκτά δυναμισμό και ιδιαίτερη προσωπικότητα με την προσθήκη νέων μαθημάτων και περιοχών έρευνας.

Το Τμήμα Αγρονόμων - Τοπογράφων Μηχανικών του ΕΜΠ

Όπως για πολλά πανεπιστημιακά πράγματα, η ψήφιση του Νόμου Πλαισίου για τη Δομή και Λειτουργία των ΑΕΙ της χώρας το 1982 δίνει και στη Γεωγραφία την ευκαιρία της απογείωσής της, στα πλαίσια πάντα του Τμήματος Αγρονόμων - Τοπογράφων Μηχανικών του ΕΜΠ. Η ίδρυση του Τομέα Γεωγραφίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού αποτελεί ελληνική πρώτη για την εμφάνιση του όρου της Γεωγραφίας σε ακαδημαϊκό θεσμικό όργανο. Αντικείμενό του «η ανάλυση, ανάπτυξη και ερμηνεία ποιοτικών και ποσοτικών οντοτήτων του γεωγραφικού χώρου και των αλληλοσυσχετίσεών τους καθώς και οι πολλαπλές διαδικασίες στην έρευνα του περιφερειακού σχεδιασμού». Με μια σειρά μαθημάτων που σήμερα φτάνουν ή ξεπερνούν τα δέκα, θεωρητικού και εφαρμοσμένου χαρακτήρα (Αστική Γεωγραφία, Κοινωνική Γεωγραφία, Οικονομική Γεωγραφία, Φυσικοί Πόροι, Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων, Συστήματα Οικισμών και Φυσικός Σχεδιασμός, Μέθοδοι Σχεδιασμού, Εφαρμογές Αστικού και Περιφερειακού Σχεδιασμού, Αστική Γη και Κοινωνικές Διαδικασίες, Ανθρωπογεωγραφία της Ελλάδας), ο Τομέας αυτός μοιάζει και θέλει να είναι το φυτώριο των νέων Ελλήνων «γεωγραφιζόντων».

Βέβαια η τόσο μεγάλη διεύρυνση των αντικειμένων δεν ακολουθήθηκε από αντίστοιχη στο ανθρώπινο δυναμικό, που δείχνει σήμερα ιδιαίτερα συρρικνωμένο.

Στα είκοσι αυτά χρόνια λειτουργίας τόσο του νομοθετικού πλαισίου όσο και του Τομέα, τα προβλήματα υπήρξαν πολλά και οι ανακατατάξεις και οι

αναθεωρήσεις αντίστοιχες. Παρ' όλα αυτά η επιστημονική αυτή περιοχή, μέσα στο ιδιαίτερο συνολικό περιβάλλον του Τμήματος, συνεχίζει να υπάρχει και να προσφέρει ευκαιρίες για διδασκαλία και έρευνα σε αρκετούς παλιούς και νέους περί τη Γεωγραφία τυρβάζοντας. Θα πρέπει ωστόσο να επισημανθεί η δυσκολία ένταξης και «καλής γειτονίας» της επιστημονικής αυτής περιοχής στην υπόλοιπη επιστημονική φυσιογνωμία του Τμήματος.

Θα πρέπει να επισημανθεί ότι μεταξύ των «εμβαθύνσεων» που προσφέρει το Τμήμα αυτό, στις προπτυχιακές σπουδές του υπάρχει αυτή του «περιφερειακού-αστικού σχεδιασμού και ανάπτυξης», με μεγαλύτερη γεωγραφική εστίαση και εκτενέστερη γεωγραφική προσέγγιση.

Σε μεταπτυχιακό επίπεδο προσφέρεται ένα πρόγραμμα «Γεωπληροφορικής», σε συνδιοργάνωση με τα Τμήματα Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Μηχανικών Υπολογιστών και Μηχανικών Μεταλλείων - Μεταλλουργών του ΕΜΠ. Στόχος του προγράμματος αυτού είναι η διεπιστημονική εμβάθυνση των διπλωματούχων Μηχανικών του ΕΜΠ και άλλων ΑΕΙ της χώρας, ή ισότιμων της αλλοδαπής και άλλων επιστημόνων, αφενός στη συλλογή, γεωαναφορά, περιγραφή, ερμηνεία και απεικόνιση χωρικών δεδομένων του φυσικού, τεχνικού και κοινωνικοοικονομικού περιβάλλοντος και αφετέρου στην ανάλυση και στο σχεδιασμό του χώρου, με τη χρήση σύγχρονων μεθόδων και τεχνολογιών αιχμής και ιδιαίτερα της πληροφορικής.

Το Πρόγραμμα Σπουδών περιλαμβάνει: 1) μαθήματα κορμού, 2) μαθήματα εξειδίκευσης, 3) μεταπτυχιακά σεμινάρια, 4) ερευνητική μεταπτυχιακή εργασία.

Τα σχετικά με Γεωγραφικές Σπουδές Μαθήματα είναι:

- Επεξεργασία, Ανάλυση και Απόδοση Χωρικών Δεδομένων
- Εφαρμογές Γεωπληροφορικής - Συστημάτων Γεωγραφικών Πληροφοριών
- Ερευνητικά θέματα στα ΣΓΠ
- Ολοκληρωμένα Συστήματα Πληροφοριών Γης και Περιβάλλοντος
- Χαρτογραφία
- Ανάλυση Οικιστικών Συστημάτων
- Μέθοδοι και Τεχνικές Εκτίμησης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων.

Το πρόγραμμα δεν προτείνει εξειδικευμένες κατευθύνσεις και οι μεταπτυχιακοί φοιτητές καλούνται, μέσα από τις επιλογές αντίστοιχων μαθημάτων, να ορίσουν οι ίδιοι την ερευνητική τους φυσιογνωμία.

Συμπερασματικά, θα μπορούσε να πει κανείς ότι τόσο σε προπτυχιακό όσο και σε μεταπτυχιακό επίπεδο το Τμήμα Αγρονόμων - Τοπογράφων Μηχανικών του ΕΜΠ διακρίνεται για την ιδιαίτερη βαρύτητα που δίνεται στις ποσοτικές πλευρές της ανάλυσης του χώρου, στις φυσικές διαστάσεις του, καθώς και στις τεχνικές μεθόδους και τα εργαλεία ανάλυσης. Υπάρχουν βέβαια φιλότιμες προσπάθειες, που αποτελούν μάλλον εξαιρέσεις, στην κατεύθυνση μιας κοινωνικής προσέγγισης του χώρου, και ιδιαίτερα του αστικού, μέσα από επιλεγμένα μαθήματα και ερευνητικές εργασίες, οι οποίες εντούτοις δεν θεμελιώνονται με επάρκεια.

Είναι ωστόσο ευπρόσδεκτη μια υψηλού επιπέδου ποσοτικοαναλυτική προσέγγιση των προβλημάτων του χώρου, όταν μάλιστα προέρχεται από ένα ίδρυμα υψηλού τεχνολογικού ύψους και υψηλής τεχνολογικής στάθμης όπως αυτό.

Το Τμήμα Αγρονόμων - Τοπογράφων Μηχανικών του ΑΠΘ

Η παράλληλη ιστορία της Γεωγραφίας στο αδελφό Τμήμα της Θεσσαλονίκης μοιάζει λιγότερο φιλόδοξη, εξίσου όμως δυναμική και καταλυτική για τη συνολική ανάπτυξή του. Με μικρή καθυστέρηση και με την ευκαιρία της σημαντικής και ριζικής αναδιοργάνωσης και αναδιαμόρφωσης αυτού του Τμήματος από μια ομάδα νέων, δυναμικών και θεληματικών διδασκόντων (Δ. Βλάχος, Α. Δερμάνης, Ε. Λιβιεράτος, Δ. Ρόκος) καινούργια αντικείμενα έρχονται να αντικαταστήσουν απαρχαιωμένα και ξεπερασμένα, δίνοντας στο Τμήμα Αγρονόμων - Τοπογράφων Μηχανικών του ΑΠΘ νέα φυσιογνωμία, ενός νέου, σύγχρονου πανεπιστημιακού Τμήματος.

Το 1982 γνωρίζει και αυτό το Τμήμα την έναρξη μιας νέας εποχής. Στην περίπτωση αυτή η Γεωγραφία, στενά συνδεδεμένη με αντικείμενα και επιστήμες που παραδοσιακά και διεθνώς τη στηρίζουν, όπως η Χαρτογραφία, η Φωτογραμμετρία κ.ά., βρίσκει τη θέση της στον νεοϊδρυθέντα Τομέα Κτηματολογίου, Φωτογραμμετρίας και Χαρτογραφίας. Με αντικείμενο «τη μελέτη (μετρήσεις και καταγραφές, επεξεργασία, απεικόνιση, παρακολούθηση) του φυσικού χώρου, καθώς και ανάλυση, ερμηνεία και αξιολόγηση των χαρακτηριστικών του φυσικού και ανθρώπινου περιβάλλοντος με σκοπό τη δημιουργία ολοκληρωμένης πληροφοριακής υποδομής και τη συμμετοχή στη διαμόρφωση αναπτυξιακών προγραμμάτων», η Θεσσαλονίκη δοκιμάζει με επιτυχία, απ' ό,τι αποδείχθηκε στη συνέχεια, την ένταξη της Γεωγραφίας σε μια καθαρά χωρική και αναλυτική προσέγγιση, υποστηριζόμενη δημιουργικά και αποτελεσματικά από μια ισχυρή ομάδα χαρτογράφων. Έτσι, στη Θεσσαλονίκη τα πράγματα βρίσκουν ένα διαφορετικό δρόμο ανάπτυξης της επιστήμης αυτής, προσφέροντας με τη διδασκαλία επτά σχετικών μαθημάτων (Γεωγραφία και Ανάλυση του Χώρου, Γεωγραφικές Μέθοδοι Ανάλυσης, Οικονομία του Χώρου, Περιφερειακή Γεωγραφία, Φυσική Γεωγραφία, Μέθοδοι και Σχεδιασμός του Χώρου με Η/Υ, Γεωγραφικές Χαρτογραφήσεις) και την έρευνα –διπλωματικές εργασίες, διδακτορικές διατριβές, ερευνητικές εργασίες και προγράμματα– έναν ιδιαίτερο ρόλο στη Γεωγραφία, περισσότερο ενταγμένο και καλύτερα συσχετισμένο στο ευρύτερο επιστημονικό και επαγγελματικό πλαίσιο που το Τμήμα αυτό υποστηρίζει. Αξίζει να σημειωθεί η από πολύ νωρίς δραστηριοποίηση του Τομέα αυτού, με τη διοργάνωση Συνεδρίων ευρύτερου γεωγραφικού ενδιαφέροντος: «Ολοκληρωμένες πληροφορίες γης. Θεμέλιο για ανάπτυξη» (1984), «Γεωγραφικοί άτλαντες. Υποδομή για την περιφερειακή ανάπτυξη» (1989), «Αυτοματοποίηση, εκσυγχρονισμός και Τοπική Αυτοδιοίκηση. Η συμβολή της νέας τεχνολογίας στην ανάπτυξη και τον σχεδιασμό του γεωγραφικού χώρου» (1991).

Επιπλέον στη Θεσσαλονίκη οργανώνεται και λειτουργεί (1997) Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών με τίτλο «Σχεδιασμός και διαχείριση της τοπικής και περιφερειακής ανάπτυξης», με στόχο «την εκπαίδευση ειδικών που θα συμμετέχουν στις προσπάθειες ανάπτυξης όλων των τοπικών και περιφερειακών φορέων και επιχειρήσεων, σε μια περίοδο όπου ο σχεδιασμός και η διαχείριση προγραμμάτων οικονομικής και κοινωνικής υποστήριξης αποτελεί προτεραιότητα αιχμής» (Κοινοτικά Πλαίσια Στήριξης).

Το πρόγραμμα αυτό αποτελείται από δύο υποπρογράμματα, αυτό της «Γεωπληροφορικής» και του «Σχεδιασμού και Διαχείρισης της Τοπικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης».

Το πρώτο προσφέρει τρεις εξειδικεύσεις-κατευθύνσεις: Γεωδαιτική, Ψηφιακών Απεικονίσεων και Υδάτινων Πόρων.

Τα γεωγραφικού ενδιαφέροντος μαθήματα που προσφέρονται συνολικά είναι:

- Σχεδιασμός και Ανάλυση Συστημάτων Γεωγραφικών Πληροφοριών
- Ψηφιακή Χαρτογραφία
- Διαχείριση Υδάτινων Πόρων
- Χώρος και Οικονομία
- Θέματα Στατιστικής
- Γεωγραφική Ανάλυση και Πολιτική κατά Τομέα Ανάπτυξης
- Διαχείριση Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων
- Σχεδιασμός και Διαχείριση Προγραμμάτων και Έργων
- Διαρθρωτικές Πολιτικές της Ε.Ε.
- Οργάνωση και Διαχείριση Συστημάτων Μεταφορών

Πρόσφατα προτάθηκε και ψηφίστηκε η αναθεώρηση του προγράμματος αυτού, προβλέποντας μεταξύ άλλων τη δημιουργία εξειδίκευσης-κατεύθυνσης στην περιοχή της Χαρτογραφίας-Γεωγραφίας με τίτλο: «Διαχείριση Χαρτογραφικής Παραγωγής και Γεωγραφική Ανάλυση».

Θα μπορούσαμε να πούμε ότι στο Τμήμα Αγρονόμων - Τοπογράφων Μηχανικών του ΑΠΘ η έλλειψη θεσμικού οργάνου, όπως ο Τομέας στην περιοχή της Γεωγραφίας, δεν αποτέλεσε εμπόδιο για την ανάπτυξη γεωγραφικών σπουδών, οι οποίες βρήκαν πρόσφορο έδαφος μέσα στον Τομέα Κτηματολογίου, Φωτογραμμετρίας και Χαρτογραφίας. Δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη σχέση της Γεωγραφίας με τη Χαρτογραφία και τις τεχνικές και μεθόδους ανάλυσης και απεικόνισης δεδομένων, η Γεωγραφία αποκτά μια νέα ενδιαφέρουσα διάσταση, που, αν επιτραπεί η αναστροφή του δόκιμου όρου Γεωγραφική Χαρτογραφία στον αδόκιμο Χαρτογραφική Γεωγραφία, θα είχαμε τη σαφή περιγραφή αυτού που γίνεται στη Θεσσαλονίκη. Βέβαια δεν θα έπρεπε να παρεξηγηθεί αυτός ο νεολογισμός, στην κατεύθυνση μιας αλλοίωσης της ίδιας της γεωγραφικής επιστήμης και των μεθόδων της, η οποία υφίσταται και παρέχεται μέσα από μαθήματα και έρευνα. Η εκτίμηση και ο απολογισμός αυτού του εγχειρήματος είναι πολύ νωρίς να γίνει από τώρα, όμως μοιάζει, και ιδιαίτερα με τις πρόσφατες αναθεωρήσεις προπτυχιακών και μεταπτυχιακών προγραμμάτων σπουδών, ότι πρόκειται για μια προσπάθεια «ομαλής» αφομοίωσης της Γεωγραφίας σε ένα περιβάλλον που είναι, στον ίδιο σχεδόν βαθμό, τόσο συγγενές όσο και «άσχετο».

Το Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας

Το Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης ανήκει στη Σχολή Τεχνολογικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Ιδρύθηκε το 1989 και προσανατολίζεται στην αντιμετώπιση των χωρικών ζητημάτων από την οπτική γωνία του μηχανικού. Αυτό σημαίνει ότι στόχος του είναι η δημιουργία επιστημόνων με ισχυρή τεχνική κατάρτιση, ασχολούμενων κυρίως με την επίλυση συγκεκριμένων χωρικών προβλημάτων καθώς και την καινοτόμο διαμόρφωση του χώρου και των δραστηριοτήτων που αναπτύσσονται σε αυτόν.

Το Τμήμα αυτό προσφέρει ένα σύνολο δέκα περίπου μαθημάτων, άμεσα σχετιζόμενων με τη γεωγραφική έρευνα και μεθοδολογία, και αποτελεί σήμε-

ρα στην Ελλάδα μια ξεχωριστή περίπτωση σε ό,τι αφορά στην εκπαίδευση και την έρευνα μελετητών του χώρου με την ιδιότητα του μηχανικού. Τα ερωτήματα για τη σκοπιμότητα της ίδρυσής του υπήρξαν από την αρχή πολλά, δίνοντας μάλιστα υλικό και για ένα ειδικό συνέδριο με αντικείμενο το ερώτημα αυτό. Η αποδοχή του από την κοινότητα των μηχανικών, με τα γνωστά στην ελληνική κοινωνία στερεότυπά της, αποτέλεσε ένα ακόμα πρόβλημα προς επίλυση.

Σήμερα το Τμήμα αυτό μοιάζει να έχει πετύχει σε σημαντικό βαθμό το στοίχημα που έβαλε με την ίδρυσή του: την παροχή όχι μόνο μιας ποιοτικής και θεωρητικής γνώσης των γεωγραφικών δεδομένων για τη μελέτη των πόλεων και των περιφερειών αλλά και τη δυνατότητα ποσοτικού χειρισμού τους. Όπως επισημαίνει και ο Λ. Λαμπριανίδης (1996): οι φοιτητές του Τμήματος θα πρέπει να αποκτήσουν γερές βάσεις στις θετικές επιστήμες, στην πληροφορική κ.α. και ακολούθως να εφαρμόσουν τις γνώσεις αυτές στις επιστήμες που συνθέτουν τα αντικείμενα του χώρου.

Παράλληλα με την ίδρυση ενός προγράμματος μεταπτυχιακών σπουδών δύο κατευθύνσεων (Πολεοδομίας και Αστικής Ανάπτυξης, Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης), με στόχο την κατάρτιση επιστημόνων διαφόρων ειδικοτήτων σε ζητήματα Χωροταξίας, Πολεοδομίας, Τοπικής και Περιφερειακής Ανάπτυξης, στο πλαίσιο μιας διεπιστημονικής προσέγγισης η οποία επιβάλλεται από τον χαρακτήρα των παραπάνω επιστημονικών πεδίων, το Τμήμα καταφέρει μέσα από ένα ιδιαίτερα μεγάλο πακέτο σαράντα περίπου μεταπτυχιακών μαθημάτων, να προεκτείνει τα διδακτικά και ερευνητικά του ενδιαφέροντα σε ένα άλλο επίπεδο, προσφέροντας και σε επιστήμονες άλλων ειδικοτήτων την ευκαιρία ενασχόλησής τους με τα θέματα του χώρου. Τα συγγενέστερα με τη γεωγραφία αντικείμενα είναι σε προπτυχιακό και μεταπτυχιακό επίπεδο: Γεωγραφία, Ανθρωπογεωγραφία, Δημογραφία, Αστική Γεωγραφία, Γεωγραφικά Συστήματα Πληροφοριών, Εφαρμογές Πολυμεταβλητής Ανάλυσης και Θέματα Χαρτογραφίας, Μελέτες Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων, Διαχείριση Φυσικών Πόρων, Διαχείριση Στερεών Αποβλήτων, Γεωγραφία Ευρώπης και Βαλκανίων, Ειδικά Θέματα Δημογραφίας.

Το Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης φαίνεται να πετυχαίνει αυτό που έως σήμερα θεωρείτο αδύνατο: την «έξοδο» της Χωροταξίας και ενός μέρους του Σχεδιασμού από τις Αρχιτεκτονικές Σχολές. Δεν είναι άγνωστες οι μεγάλες και επίμονες αντιρρήσεις για την ίδρυση αυτού του Τμήματος, από μεριάς αρχιτεκτόνων κυρίως.

Όμως η αρχική σύγχυση που υπήρχε από νωρίς ως προς τον τεχνολογικό του χαρακτήρα, δηλαδή αν όντως υφίσταται μηχανικός χωροταξίας, και οι γνωστές αντιρρήσεις του τεχνικού κόσμου της χώρας, πέρα από τον συντεχνιακό τους χαρακτήρα, μοιάζει να υπάρχει πάντα, δημιουργώντας συχνά την εντύπωση ανάγκης επαναπροσδιορισμού του χαρακτήρα του. Δεν φτάνει ίσως το τόσο ικανό επιστημονικό του προσωπικό, προερχόμενο στη συντριπτική του πλειοψηφία από πολυτεχνικές σχολές, για να δώσει το «στίγμα» της εκπαίδευσης τεχνολογικού χαρακτήρα, αλλά μεγαλύτερη πιθανόν τόλμη και φαντασία στις επιλογές των γνωστικών του περιοχών.

Είναι ωστόσο προφανής η μειωμένη παρουσία της Γεωγραφίας στο Τμήμα αυτό. Δίνοντας ίσως μεγαλύτερη σημασία και ενδιαφέρον σε θέματα οργάνωσης και σχεδιασμού, που μοιάζουν υπερτροφικά, αφήνεται υποβαθμισμένος ο τομέας της ανάλυσης και της επεξεργασίας, που θα μπορούσε αναπτυσσόμενος να καλύψει το διαπιστωμένο τεχνολογικό έλλειμμα.

Τα Τμήματα Αρχιτεκτόνων των ελληνικών πολυτεχνικών σχολών

Αξιίζει να σημειωθεί ότι σε όλη αυτή τη διάρκεια εξέλιξης των ανθρωπογεωγραφικών σπουδών στην Ελλάδα, οι δύο αρχιτεκτονικές σχολές της χώρας συμμετείχαν λίγο, περιοριζόμενες στη διδασκαλία μερικών βασικών τμημάτων της Γεωγραφίας ενσωματωμένων μέσα σε άλλα συγγενή αντικείμενα, όπως η Πολεοδομία για το ΕΜΠ και η Χωροταξία για το ΑΠΘ.

Θα ήταν σκόπιμο να αναλυθούν σε κάποιο βαθμό οι λόγοι που οδηγούν σε αυτή τη θέση απέναντι στις «γεωγραφικές» σπουδές των Τμημάτων Αρχιτεκτόνων της χώρας, θέση η οποία μπορεί να βρίσκει αντίθετους άλλους μελετητές του θέματος.

Είναι αλήθεια ότι οι ελληνικές αρχιτεκτονικές σχολές, αποτελώντας σε κάποιο βαθμό και διεθνές παράδοξο, έχουν εκτεταμένο αντικείμενο έρευνας και διδασκαλίας σε όλες τις κλίμακες της χωρικής ανάλυσης και του σχεδιασμού: αρχιτεκτονική, πολεοδομική, χωροταξική. Η εμπλοκή τους αυτή, και ιδιαίτερα σε πολεοδομικά και χωροταξικά θέματα, τους φέρνει από πολύ νωρίς στις σπουδές τους πολύ κοντά σε προβλήματα και ερωτήματα γεωγραφικής ανάλυσης ή ανάλυσης του γεωγραφικού χώρου. Η διαπίστωση αυτή δημιούργησε την ανάγκη ενσωμάτωσης, σε σχετικά μαθήματα χαμηλών εξαμήνων (πολεοδομίας, χωροταξίας), ζητημάτων σχετικών με την ανθρωπογεωγραφική ανάλυση, τις μεθόδους της και τις τεχνικές της.

Όπως αναφέρει και ο Λ. Λαμπριανίδης (1996), τα Τμήματα αυτά παρέχουν έναν αξιόλογο εκπαιδευτικό πυρήνα σχετικά με θέματα Πολεοδομίας - Χωροταξίας - Γεωγραφίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης. Όμως η Πολεοδομία, η Χωροταξία και η Περιφερειακή ανάπτυξη αποτελούν συνθετικές επιστήμες και χρησιμοποιούν εισροές από τη Γεωγραφία (όπως εξάλλου και από άλλες κοινωνικές επιστήμες, όπως η Κοινωνιολογία, η Οικονομία, οι Πολιτικές Επιστήμες κ.ά.), σε αντίθεση με τον αναλυτικό και πρωτογενή χαρακτήρα της αυτόνομης επιστήμης της Γεωγραφίας. Ίσως οι γεωγραφικές σπουδές ως αφετηρία να μπορούν να οδηγούν σε συνθετικές προσεγγίσεις, όπως αυτές του Περιφερειακού Σχεδιασμού και της Χωροταξίας - Πολεοδομίας, για παράδειγμα. Το αντίστροφο είναι δύσκολο και απαιτεί μεγάλη εμπειρία σε θέματα περιγραφής και ανάλυσης χωρικών δεδομένων που οι φοιτητές δεν έχουν χρόνο να αποκτήσουν, μέσα από ένα τόσο «βαρύ» πρόγραμμα αρχιτεκτονικών σπουδών.

Έτσι, θεωρώντας ότι η Γεωγραφία για τις αρχιτεκτονικές σχολές υπήρξε πάντα ένας χώρος ενδιαφέροντος στο σύνολό του, έχοντας μάλιστα ξεκινήσει από παλιά (δεκαετία του '60) να παίζει αυτό το ρόλο, παραμένει γεγονός η αποκλειστική της σχεδόν χρήση ως υποστηρικτικής της εκπαίδευσης και της έρευνας σε θέματα Πολεοδομίας, Χωροταξίας και Περιφερειακού Σχεδιασμού, χωρίς όμως αντίστοιχη θεσμική εμφάνιση (Τομέας, μαθήματα, ...) στο πρόγραμμα σπουδών αυτών των Τμημάτων. Όσο για τα τρία καινούργια Τμήματα Αρχιτεκτόνων (Ξάνθης, Βόλου και Πατρών), είναι πολύ νωρίς ακόμα για οποιαδήποτε αξιολόγηση, μοιάζει ωστόσο, μέσα από την ανάγνωση των πρώτων τους προγραμμάτων σπουδών, ότι, με πρώτο αυτό της Ξάνθης και τελευταίο αυτό του Βόλου, απομακρύνονται από την σε πολλές κλίμακες αντιμετώπιση των θεμάτων του Χώρου.

Άλλα Τμήματα Μηχανικών

Στα υπόλοιπα πολυτεχνικά τμήματα συναντάμε μόνο στοιχειώδεις σπουδές γεωγραφικού χαρακτήρα, και από αυτά τα Τμήματα Πολιτικών Μηχανικών διακρίνονται για την παρουσία μικρού αριθμού μαθημάτων. Μια μικρότερη επαφή έχουν και τα Τμήματα Μηχανικών Μεταλλείων - Μεταλλουργών, κυρίως σε θέματα Φυσικής Γεωγραφίας.

Δεν πρόκειται προφανώς ούτε για συστηματικές ούτε για καθαυτό σπουδές Γεωγραφίας. Βασικές γεωγραφικές έννοιες δίνονται μέσα από άλλα, συμπληρωματικά γι' αυτούς αντικείμενα, όπως η Πολεοδομία και Χωροταξία για τους πολιτικούς μηχανικούς, και το Περιβάλλον για τους Μεταλλειολόγους.

Επίλογος

Το πρόβλημα των γεωγραφικών σπουδών στην Ελλάδα στο σύνολό του είναι όχι απλώς μεγάλο, αλλά αποτελεί δίκαια σήμερα πλέον ένα σημαντικό ερώτημα σε επιστημονικά συνέδρια και θέμα εκδοτικών αφιερωμάτων όπως αυτό.

Στην Ελλάδα βέβαια η έλλειψη οργανωμένων γεωγραφικών σπουδών έως πρόσφατα δεν είναι ευθύνη, ή τουλάχιστον όχι μόνο, της πανεπιστημιακής κοινότητας και των εσωτερικών της προβλημάτων. Η ιδιαίτερη θέση όλου του κυκλώματος Χαρτογραφίας-Γεωγραφίας, μέσα από τον αποκλειστικό, βλέπε ασφυκτικό, εναγκαλισμό φορέων και οργανισμών μη πανεπιστημιακού-ερευνητικού χαρακτήρα, για πολλά χρόνια είχε ως αποτέλεσμα αποκλεισμούς και δυσκολίες σε πρωτοβουλίες προς την κατεύθυνση μιας Χαρτογραφίας-Γεωγραφίας, όπως φαίνεται να αναπτύσσεται τα τελευταία χρόνια.

Η πρωτοπορία των πολυτεχνικών τμημάτων στη διδασκαλία γεωγραφικών μαθημάτων, ανθρωπογεωγραφικού προσανατολισμού τα τελευταία είκοσι πέντε χρόνια, δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί η βασική διεξοδος για τις γεωγραφικές ανησυχίες τόσο σε προπτυχιακό όσο και σε μεταπτυχιακό επίπεδο. Είναι όμως πολύ πιθανό να συντέλεσε σε καθοριστικό βαθμό σ' αυτό που σήμερα μοιάζει να είναι η άνοιξη της Γεωγραφίας και της Χαρτογραφίας στη χώρα. Γιατί η συντριπτική σχεδόν πλειοψηφία κατόχων μεταπτυχιακών τίτλων σπουδών σε αντικείμενα κυρίως ανθρωπογεωγραφίας είναι μηχανικοί, και απ' αυτούς κυρίως αρχιτέκτονες και τοπογράφοι.

Η ίδρυση των δύο πανεπιστημιακών Τμημάτων Γεωγραφίας αποτελεί σήμερα τη σημαντικότερη, σε θεσμικό τουλάχιστον επίπεδο, κίνηση στην κατεύθυνση αυτή. Αν και σήμερα εμφανίζονται πλέον με την ίδια ονομασία, τα δύο αυτά Τμήματα διαφέρουν σε πολλά μεταξύ τους, και ιδιαίτερα ως προς την εστίαση του αντικειμένου τους. Καλούνται όμως να αναλάβουν μεταξύ άλλων και έναν ιδιαίτερα φορτωμένο ουσιαστικά και σημασιολογικά ρόλο: την παραγωγή της ίδιας της επιστήμης στην Ελλάδα, μέσα από την παραγωγή εξειδικευμένων στο αντικείμενο επιστημόνων τόσο για την επαγγελματική απασχόληση στην περιοχή αυτή αλλά και τη διδασκαλία της στις διάφορες βαθμίδες εκπαίδευσης και ιδιαίτερα τις χαμηλές.

ΑΝΑΦΟΡΕΣ

- Λαμπριανίδης, Λ. (1996), «Η διδασκαλία του αντικειμένου της Γεωγραφίας στα ελληνικά Πανεπιστήμια: Μια πρώτη προσέγγιση», *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, 5 (20): 195-223.
- Λεοντίδου, Λ. κ.ά. (2000), *Απαρχές της ελληνικής γεωγραφίας στ' ανατολικά σύνορα της Ευρώπης*, Λέσβος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου, Τμήμα Γεωγραφίας.
- George, Pierre, Verger, Fernand (1996), *Dictionnaire de la Géographie*, Paris: PUF.
- Ρέντζος, Γ. (1984), *Γεωγραφική εκπαίδευση*, Αθήνα.
- Οδηγοί Σπουδών των Τμημάτων των ελληνικών Πολυτεχνικών Σπουδών.
- Σχέδια για την οργάνωση του Τμήματος Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας (πολυγραφημένα): 7 μελέτες αντίστοιχων ομάδων εργασίας.